

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із важливих завдань освіти є створення умов для розвитку цілісної гуманної особистості дитини, здатної реалізувати себе в складному та мінливому світі. Тому сучасний педагог має бути людиною компетентною, практично підготовленою до життя, з новим інноваційним мисленням, яка вільно орієнтуватися у складних проблемах реальності, бути здатним усвідомлювати свою відповідальність і роль у суспільстві. Сучасна шкільна географічна освіта, поєднуючи в собі не тільки кілька шкільних предметів, а й значну сукупність важливих елементів змісту, має за мету підготувати і виховати географічно грамотного громадянина Землі з такими особистісними якостями, які б забезпечили йому можливість нормальної життєдіяльності в природі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Наразі наявні публікації (В. Безпалько, Б. Блум, М. Кларін, І. Марєв, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Савченко та ін.) з вивчення проблеми технологізації навчального процесу.

Мета статті – розглянути сучасні технології навчання у практиці роботи вчителя географії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «педагогічна технологія» останнім часом дедалі більше поширюється в науці і в освіті. Його варіанти – «педагогічна технологія», «дидактична технологія», «технологія навчання», «освітні технології», «технології в навчанні», «технологія в освіті» – широко використовуються в психолого-педагогічній літературі і мають понад 300 формулювань, залежно від того, як автори уявляють структуру і компоненти освітнього процесу. Аналіз еволюції поняття «педагогічна технологія» дає змогу прогнозувати технологічні тенденції в освіті. Трансформація терміна від «технології в навчанні» до «технології освіти», а згодом – до «педагогічної технології» відповідає зміні його змісту, що охоплює визначені періоди [3].

Відповідно до цих ідей учені пропонують такий набір технологій: структурно-логічні технології навчання, які являють собою поетапну організацію постановки дидактичних задач, вибору способу їх розв'язання, діагностики та оцінки одержаних результатів; інтеграційні технології – дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання; ігрові технології – ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь вирішувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету. В освітньому процесі використовують театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри, імітаційні вправи, ігрове проектування та ін.; комп'ютерні технології реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі взаємодії «вчитель-комп'ютер-учень» за допомогою різноманітних навчальних програм (інформаційних, тренінгових, розвиваючих, контролюючих та ін.); діалогові технології пов'язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва на суб'єкт-суб'єктному рівні: «учень-вчитель», «вчитель-автор», «учень-автор» та ін. Тренінгові технології – це система діяльності з відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових задач у ході навчання (тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання задач) [3].

Педагоги-практики розробляють і авторські технології, поєднуючи в різних варіантах вищезазначені. Всі вони адекватні змісту і цілям різнорівневого і різнопрофільного навчання.

Важливою у розробці технологій є проблема визначення та чіткого формулювання цілей навчання. Загальні цілі не сприяють вибору саме тих методичних засобів, які гарантують досягнення певного результату. Тому найперша умова побудови технології навчання – конкретизація навчальної мети: зрозуміти, засвоїти, вивчити, зробити, запам'ятати, застосувати за зразком, застосувати у нових умовах тощо. Залежно від мети опрацювання матеріалу визначається і кінцевий результат навчання.

Шлях від мети до результату – це певним способом організована взаємодія вчителя і учнів. За технологічного підходу не може бути методу спроб і помилок або пошукової діяльності. Усі дії вчителя мають економно і цілеспрямовано вести до заздалегідь визначеної мети. Тому педагогічна технологія, окрім цілей навчання, включає визначення умов і процедур, за допомогою яких можна досягти саме такого результату. Істотною ознакою технології є детальний опис кожного етапу на шляху досягнення результату та обов'язковість відтворення способу дій [4]. Технологія навчання повинна мати чіткі процесуальні характеристики, тобто настільки зрозуміло, недвозначно описувати, як і що слід робити, щоб кожний учитель, застосувавши її, гарантовано досягав результату. У цьому відмінність технологічного підходу від звичайних методичних рекомендацій, які допускають внесення змін і не гарантують описаного результату. У даному випадку, якщо вчитель не досягнув бажаної мети, йому слід проаналізувати власні дії, знайти помилки і виправити їх, зберігши незмінними умови педагогічної технології.

Аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних авторів (В. Безпалько, Б. Блум, М. Кларін, І. Марєв, О. Савченко та ін.) з проблем педагогічної технології дозволяє виокремити найбільш суттєві ознаки, притаманні саме педагогічній технології: діагностичне цілепокладання, результативність, економічність, алгоритмізованість, проєктованість, цілісність, керованість, коригованість, візуалізація та ін. Діагностичне цілепокладання і результативність передбачають гарантоване досягнення цілей та ефективність процесу навчання. Економічність виражає якість педагогічної технології, яка забезпечує резерв навчального часу, оптимізацію праці педагога і досягнення запланованих результатів у стислі проміжки часу. Алгоритмізованість, проєктованість, цілісність і керованість як група ознак відображає різні сторони ідеї відтворення педагогічних технологій. Це означає, що кожна конкретна технологія повинна легко відтворюватися будь-яким педагогом і в будь-якому освітньому закладі. Кожний етап і прийом роботи повинен обумовлюватися математично точно і включати можливість заміни іншим. Коригованість передбачає можливість постійного оперативного зворотного зв'язку. Ознака візуалізації, характерна для окремих технологій, передбачає використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників.

Однією з технологій, які використовуються в географії, є модульне навчання. Модуль – це цільовий функціональний вузол, у який об'єднані навчальний зміст і технологія оволодіння ним. Сутність модульного навчання в тому, що учень самостійно або за допомогою вчителя досягає конкретної мети навчально-пізнавальної діяльності в процесі роботи з модулем. Ознаки модульної технології – гнучкість, динамічність, мобільність, можливість проводити модульні уроки на різних етапах навчального процесу (вивчення, закріплення, узагальнення), зміна форм спілкування вчителя з учнями. Модуль передбачає індивідуальну самостійну роботу учня, партнерську роботу в парах, роботу в групі [1]. Завданням учителя географії є розробка чітких інструкцій щодо застосування модуля, надання індивідуальної допомоги, підтримка оптимального темпу уроку, керівництво навчально-пізнавальною діяльністю учнів через модулі, конкретизація модулів під час практичної роботи з ними, контроль і корекція засвоєння знань, умінь, навичок. Модульна технологія визначає чітку структуру уроку і, як результат, – підвищення якості знань учнів. Необхідно розробити модульні програми з усіх курсів шкільної географії.

Технологія проблемного навчання – не новинка в педагогіці. Проте в останні роки

проблемний підхід є важливою складовою прогресивного пошукового методу навчання і особливо вивчення географії. Форми вираження навчальних проблем можуть бути різними, проте в їх змісті закладені потенційні можливості для виникнення проблемних ситуацій у процесі їх виконання. У ході проблемного навчання на уроках географії вчитель створює різні проблемні ситуації, навчає учнів вирішувати проблеми, формує у школярів уміння бачити протиріччя, вчить формулювати проблему. В навчанні географії використовують наступні види проблемних завдань: завдання, в основі змісту яких лежить наукова гіпотеза (походження багаторічної мерзлоти, зміна клімату); в основі яких спостерігається розрив в логіці зі звичними науковими чи побутовими уявленнями; на встановлення причинно-наслідкових зв'язків (наприклад, які зміни відбудуться на території Амазонії, якщо зрубати сельву); проблемний характер яких обумовлений розривом між раніше засвоєними знаннями і вимогами задачі чи питання (наприклад, при порівнянні літніх та зимових температур екваторіального і тропічного поясів Африки учні мають визначити, чому в більш віддаленому від екватора тропічному поясі температура липня вища, ніж у екваторіальному); де необхідне розуміння діалектичних протиріч, уміння оперувати протилежними судженнями (зменшується чи збільшується в умовах НТР вплив природних умов території на життя і господарську діяльність людини) [5]. Ефективність проблемного навчання визначає його системність. Учитель має поставити проблеми та сформулювати проблемні завдання, керувати діяльністю учнів під час розгляду проблеми, розглядати варіанти вирішення проблеми, консультувати в процесі роботи та ін.

Деякі вчителі географії використовують технологію опорних логічних конспектів (сигналів). Особливістю цієї технології є певна закодованість навчальної інформації, можливість виділяти етапи у вивченні матеріалу, використовувати творчі прийоми подання навчального матеріалу у символах і малюнках. У роботі вчителів географії ці технології використовуються в індивідуальній роботі з кожним учнем, у групах [2].

Нині в процесі навчання географії використовуються технології інтерактивного навчання. О. Пометун, Л. Пироженко виділяють такі групи цієї технології: інтерактивні технології кооперативного навчання; інтерактивні технології колективно-групового навчання; технології ситуативного моделювання; технології опрацювання дискусійних питань [3].

Щодо класифікації технологій інтерактивного навчання, то тут наявні різні підходи. Саме нові педагогічні технології дозволяють перейти від навчання «фактам» до засвоєння змісту подій, розвитку гуманістичного світогляду, формування таких умінь, що будуть корисними в практичному житті. Для реалізації цієї мети потрібні активні методи навчання (дискусії, семінари, рольові ігри). Вони спонукають учнів до активного спілкування й взаємодії з іншими людьми.

Навчальні ігри допомагають розглядати проблеми в динаміці, дозволяють учасникам прожити десятки умовних років за короткий проміжок часу. У процесі гри кожен учасник самостійно знаходить свої помилки і (що надзвичайно важливо) знаходить правильні шляхи їх виправлення. Унаслідок таких занять діти осмислюють загальнолюдські цінності, набувають досвід участі в дискусії і прийнятті колективних рішень у різних ситуаціях [3].

Більшість учителів географії успішно застосовує ігровий метод на уроках-подорожах, уроках-ярмарках, уроках-аукціонах, уроках-дослідженнях та ін. Як правило, такі уроки проводять під час вивчення тем «Населення України», «Економіка України», «Екологічна ситуація України» та ін. На уроках учні грають ролі «міністрів», «екологів», «біологів», «кліматологів», «грунтознавців», «юристів», «лікарів», «гідрологів», «економістів», «етнографів», «журналістів» та ін. Уже самі назви професій і спеціальностей свідчать про масштабність обговорюваних питань, вирішення яких вимагає всебічної підготовки і глибоких наукових знань учнів [1].

Зміст шкільної географії має неабиякі можливості в плані використання проектної

технології. Технології проектної діяльності вимагають від учителя особливої підготовки учнів, пояснення завдань, способів їх виконання, вимог до оформлення результатів. Використовувати проектну технологію бажано вже під час вивчення початкового курсу географії. Учнім потрібно пропонувати завдання зі складання найпростіших прогнозів, проектів (наприклад, за синоптичною картою) або виконати проектні завдання з контурними картами, запропонувати свій варіант освоєння території (6 клас). У процесі вивчення курсу географії материків учителі географії мають певний досвід проектування учнями за картою літосферних змін суходолу материків у майбутньому. У процесі моделювання з фрагментами розрізаної контурної карти учні створюють індивідуальні проекти майбутнього обличчя Землі. Захист таких проектів повинен враховувати батьківщину тієї чи іншої рослини, кліматичні умови, в яких вона може рости, тобто має бути розроблена серйозна основа того чи іншого проекту озеленення. Підготовка проекту вимагає збору даних з певної теми або проблеми й оформлення їх у вигляді тексту із серією карт, схем, діаграм, графіків, картосхем. Під час підготовки і реалізації проекту учні вчать працювати самостійно: ознайомлюються з різними джерелами знань, шукають необхідну інформацію, обробляють і аналізують її, демонструють і коментують результати своєї праці у вербальній і наочній формах.

Застосування комп'ютерів під час вивчення географії – методична проблема, пов'язана упровадженням досягнень науково-технічного прогресу в навчальний процес. Нові можливості для навчання географії відкривають мультимедійні технології, які дозволяють створювати електронні книги, енциклопедії, фільми, бази даних тощо. Їх особливістю є об'єднання текстової, графічної, аудіо- та відеоінформації, анімації. З використанням мультимедійних компакт-дисків географічні поняття, що раніше здавалися абстрактними, стають конкретними або, принаймні, достатньо наочними. Програмне забезпечення мультимедійних комп'ютерів дозволяє дітям бачити текст, чути стереофонічне звучання і переглядати малюнки та відеосюжети географічної тематики. Комп'ютерні навчальні програми дозволяють істотно підвищити рівень наочності викладання складного географічного матеріалу. Комп'ютер має значні резерви підвищення ефективності навчання, зокрема: новизна роботи з комп'ютером викликає в учнів інтерес, посилює мотивацію учіння; колір, графіка, мультиплікація, музика, відео значно розширюють можливості викладання навчального географічного матеріалу; контакт з комп'ютером стимулює рефлексію, аналіз учнями своєї діяльності завдяки тому, що вони одержують наочне зображення її наслідків; з'являється можливість залучати учнів до дослідницької роботи з географії; забезпечується індивідуалізація навчання; комп'ютери розширюють можливості програмованого навчання: дозволяють викладати матеріал у певній послідовності, регулювати його обсяг і складність відповідно до індивідуальних можливостей учня, забезпечують поточний зворотний зв'язок.

Наразі створено чимало комп'ютерних навчальних програм з географії: комп'ютерний підручник – програмно-методичний комплекс, який дозволяє самостійно засвоїти навчальний курс або його розділ; контролюючі програми з географії – програмні засоби, призначені для перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок; ігрові програми, які стимулюють пізнавальну активність учнів, сприяють розвитку їхньої уваги, кмітливості, пам'яті; предметно-орієнтовані середовища – програми, що моделюють мікро- та макросвіти, об'єкти певного середовища, зв'язки між ними, їхні властивості.

Учитель має бути готовим до впровадження педагогічних технологій. Так, порівняння даних, одержаних різними дослідниками та аналіз їх у контексті вимог особистісно-орієнтованого підходу до виховання і навчання дітей дозволяє визначити такі показники готовності педагога до інноваційної діяльності: усвідомлена потреба введення педагогічних інновацій на рівні власної педагогічної практики; інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи; бажання створювати власні творчі завдання, методики, проводити експериментальну роботу; готовність до подолання труднощів як змістового, так і організаційного плану; наявність практичних

умінь з освоєння педагогічних інновацій та створення нових.

Проблемою сучасності є пошук можливостей для досягнення найвищої ефективності уроку географії. Сучасний урок розглядається і з позиції розвивального навчання. На уроці необхідно робити акцент на процес посилення самостійності учнів щодо оволодіння новими знаннями з урахуванням трьох рівнів засвоєння знань. Важливими є умови, завдяки яким учитель здобуває бажаний результат: чітка постановка і реалізація провідної дидактичної мети уроку; посилення пізнавального інтересу учнів до процесу навчання за рахунок добору матеріалу для уроку, вибору специфічних засобів навчання; інтенсифікація методів навчання, використання нетрадиційних прийомів; посилення індивідуалізації в роботі з учнями з урахуванням їхньої підготовки, особистісних якостей; використання нових технологій у процесі навчання.

Висновки. Нині важливо виокремити тенденції використання сучасних технологій навчання в курсі шкільної географії. Це дозволить визначити загальні освітні пріоритети, реалізація яких буде позитивно впливати на подальший розвиток географічної освіти. У географії XXI ст. невідкладними завданнями мають бути: термінове освоєння ринку геоінформаційних систем, технологій і послуг; використання можливостей поєднання зусиль шкільної загальної освіти щодо оновлення й актуалізації географії на основі комп'ютеризації та економізації у вигляді узгодженого блоку інвайронментальної економіки (економіки довкілля).

Література:

1. Душина И.В. Методика и технология обучения географии: пособие для учителей и студентов пед. ин-тов и ун-тов / И.В. Душина, В.Б. Пятунин, Е.А. Таможня. – М: ООО «Издательство Астрель» : ООО «Издательство АСТ», 2002. – 203 с.
2. Методика викладання географії в школі: навч.-метод. посіб. // С.Г. Кобернік, Р.Р. Коваленко, П.О. Масляк, О.Я. Скуратович : за ред. С.Г. Коберніка. – К: Стафед – 2, 2000. – 319 с.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – К., 2003. – 615 с.
4. Полянский И.И. О трех царствах природы / И.И. Полянский. – СПб.: Типография Министерства внутренних дел, 1911. – 366 с.
5. Понурова Г.А. Проблемный подход в обучении географии в средней школе / Г.А. Понурова. – М: Просвещение, 1991. – 192 с.

У статті проаналізовано поняття «педагогічна технологія», представлено види педагогічних технологій, розглянуто сучасні технології навчання у практиці роботи вчителя географії.

Ключові слова: *Учитель географії, педагогічна технологія, сучасні технології навчання, шкільна географічна освіта.*

В статье проанализировано понятие «педагогическая технология», представлены виды педагогических технологий, рассмотрены современные технологии обучения в практике работы учителя географии.

Ключевые слова: *Учитель географии, педагогическая технология, современные технологии обучения, школьное географическое образование.*

The article analyzes the notion of «educational technology», presented kinds of pedagogical technologies are considered modern technology education in the practice of geography teacher.

Keywords: *Teacher of Geography, educational technology, advanced learning technologies, school geography education.*